

KOREA, jazyk a socio-kulturní aspekty při vyučování

Publikováno **23. 6. 2009**

Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ). Praha: Akropolis ve spolupráci s Asociací učitelů češtiny jako cizího jazyka, 2003-2005, s. 101.

MIRIAM LÖWENSTEINOVÁ

Příspěvek je rozdělen na čtyři části, z nichž první je dostupná v příručkách (jde o shrnutí genealogie, typologie a písma). Druhá charakterizuje korejštinu (fonetické a gramatické zvláštnosti oproti češtině, lexikum). Třetí v hrubých rysech naznačí očekávání Korejců vůči učitelům a bude se snažit o postihnutí nedorozumění a chyb při komunikaci. Čtvrtá v bodech sumarizuje předchozí v menším souboru praktických doporučení. K prvním dvěma částem doplňují rozšiřující literaturu pro případné zájemce.

I. A) GENEALOGIE A TYPOLOGIE KOREJŠTINY

Korejština vešla do povědomí Evropanů poměrně pozdě, v druhé polovině 19. století, a na základě prvních jazykových příruček misionářů vznikly dva dnes překonané názory o původu korejského jazyka:

1: korejština je odrůdou čínštiny (vyplývá z množství sinokorejských výrazů v korejském lexiku, také z používání čínského znakového písma); 2: korejština patří mezi tzv. jazyky uraloaltajské (zde šlo o směšování genealogických a typologických znaků). Řazení mezi uraloaltajské jazyky se objevuje v podstatě dodnes, ovšem s určitými zpřesněními. Na přelomu 19. a 20. století vzniklo několik hypotéz o příbuznosti korejštiny s dalšími jazyky (drávidskými, paleoasijskými a dokonce s indoevropskými – více méně podle zájmu a zaměření jednotlivých badatelů). V současnosti převládají názory dva: 1: korejština je jazykem izolovaným (tzn. pro nedostatek materiálů ze staré doby se nedá zařadit do příbuzenství s jinou jazykovou skupinou); 2: korejština patří do rodiny jazyků altajských (většinou je řazena do její tunguzské větve). Nejnovější výzkumy ovšem ukazují, že vztah korejštiny k altajským jazykům je vzdálenější, než se předpokládalo, a pokud protokorejština patřila mezi altajské jazyky, pak se vyčlenila velice záhy. Rozvíjejí se také studie o příbuznosti korejštiny a japonštiny, ale neexistuje průkazný materiál, který by tuto tezi podpořil. Genealogicky má korejština nejbližší mandžusko-tunguzské větvi altajských jazyků, ale definitivní závěr učiněn nebyl, proto je častější její řazení mezi jazyky izolované.

Typologicky patří korejština mezi jazyky aglutinační a v její gramatické stavbě se nachází celá řada příznaků pro tento typ jazyků, mj.:

- vysoký počet gramatických morfémů řazených za sebou a připojovaných ke kořeni slova, zvl. slovesa, přičemž každý má jednu gramatickou funkci;
- nerozlišování jmenného rodu, neexistence členů, morfologie slovesa a adjektiva je téměř shodná (dějová x kvalitativní slovesa);
- hojné užívání nominálních tvarů sloves a deverbálních substantiv;
- poměrně pevný slovosled typu subjekt-objekt-predikát;
- vokálová harmonie;
- omezený počet slovních druhů (neexistence např. spojek, předložek);
- nejdůležitějším slovním druhem je sloveso.

I. B) PÍSMO, POUŽÍVÁNÍ ZNAKŮ A Z TOHO VYPLÝVAJÍCÍ ZVLÁŠTNOSTI

Korejština přejala velmi záhy pro zápis jazyka čínské znaky, které používala až do konce 19. století nejprve pro všechny druhy písemnictví, později pro tzv. vyšší literární útvary. Znaky ovšem nebyly pro zápis/zachycení korejštiny vhodné, resp. zaznamenaly pouze význam, nikoliv podobu jazyka (gramatické kategorie, fonetickou podobu aj.). Psaná čínština také neměla nic společného s mluvenou korejštinou a bylo možné se jí dorozumívat pouze v omezené vrstvě vzdělanců, a to výhradně v písemném styku. Znakový text přečte Korejec sinokorejsky, tj. ve výslovnosti vzdálené čínské, a bez textové opory není schopný mu porozumět (fakt souvisí s odlišnou typologií čínštiny a korejštiny, zejména v rovině syntaktického členění věty). Téměř dvoutisícileté používání znaků ovšem způsobilo i zaměřenost Korejců na psaný text a důraz na vizuální stránku (ze smyslů používají nejvíce oči).

Hláskové písmo bylo uměle vytvořeno v polovině 15. století s cílem rozšířit gramotnost a zachytit jazyk, ovšem mezi vzdělanci se neujalo a až do zmiňovaného konce 19. století bylo považováno za vulgární, ženské (nízké) písmo. Rozšíření hláskového písma má souvislost s rostoucím nacionalismem na konci 19. století a ve 20. století se již používá oficiálně. Čím odbornější je text, tím více čínských znaků však obsahuje. Tento fenomén neodkazuje pouze k sečtělosti autora, ale je v podstatě vynucený homonymií a má tudíž funkci zpřesňující. Během 20. století dochází i k posunu vnímání a s tím souvisejícím stupněm znalosti čínských znaků: od povinné znalosti literární čínštiny z počátku minulého století přes penzum stanovené pro absolventy střední školy

(1800 znaků) k současné situaci, v níž je znalost znaků většinou pasivní a populace je používá čím dál méně (úbytek znaků např. v novinách v posledních patnácti letech je znatelný).

Se zavedením povinné výuky angličtiny na všech typech škol se Korejci záhy seznamují s latinkou, ovšem pokud jí píší, nikdy nepoužívají psací písmo, pouze malé tiskací; stejně tak arabské číslovky jsou sice pro ně běžné, ale vykazují (zvláště 1, 4, 7) pro nás nezvyklé tvary, o nichž se při styku s cizincem ujišťují (aby nedošlo např. k záměně čísla 1 a 7, popř. 4 a 7).

II. A) FONETICKÉ ZVLÁŠTNOSTI KOREJŠTINY

Korejština má oproti češtině vysoký počet vokálů (21, z toho 10 monoftongů a 11 diftongů), které činí Čechům ve výslovnosti značné obtíže (rozlišování dvojího o, dvojího e a z nich odvozených samohlásek). Samohlásky se dělí na zaokrouhlené, nezaokrouhlené, přední, střední, zadní, zavřené, polozavřené, otevřené, polootevřené, v každém případě je systém vokálů značně propracovaný. Konsonanty nemají v písmu rozlišenou opozici znělost/neznělost, ta se realizuje až ve výslovnosti podle následující samohlásky/souhlásky. Kromě prostých konsonantů existují i řady intenzivních a aspirovaných, považovaných ale za jeden grafém. Zcela chybí české fonémy c, v, f, z, j, měkké souhlásky ž, š, ř, ď, ť, ň. R a l jsou vnímány jako jeden foném a běžný Korejec je používá v závislosti na následující souhláске či samohláске. Při výslovnosti češtiny dělají obvykle největší potíže f a z a samozřejmě ř a ž; situace se poněkud lepší s rostoucí znalostí angličtiny. Ostatní chybějící souhlásky se v podstatě vyslovují v diftonzích. Zvláštností korejštiny je – na rozdíl od japonštiny, která má slabiku otevřenou, – možnost slabiky se závěrečnou finálou, v níž ovšem neproběhne plná artikulace (tzv. fenomén patčchim), pokud nenásleduje otevřená slabika. Výslovnost komplikuje asimilace (progresivní i regresivní), palatalizace, intenzifikace a aspirace, tedy vzájemné ovlivňování souhlásek na švech slabik.

II. B) GRAMATICKÉ ZVLÁŠTNOSTI KOREJŠTINY

Jako všechny aglutinační jazyky činí korejština potíže cizincům vzhledem ke svému slovosledu, kdy pravidlem je, že to, co determinuje, vždy předchází determinovanému. Sloveso na konci (VF) pak teprve řeší všechny slovesné kategorie (včetně negace, času, způsobu atd.)

Příklad: na-nun no-ege pad-un pchjondži-rul ilgosipsumnida. (Chci si přečíst dopis, který jsem od tebe dostal). Doslova: já + partikule/ ty+partikule/ který jsem dostal/ dopis + partikule/ číst chci.

Onul korieso pon sarami mansumnida (Lidí, které jsem dnes viděl na ulici, bylo mnoho). Doslova: dnes/ ulice + partikule/ kteří byli vidět/ člověk + partikule/ být mnoho.

Nerozlišování rodu a menší vypichování osobních zájmen, neexistence časování a minimální rozlišování čísla znamená, že Korejci mívají velké potíže s rody (resp. je zaměňují), časování je pro ně novou kategorií, mají tendenci dávat sloveso na konec.

Co je pro učitele nepostřehnutelné, jsou silně rozvinuté kategorie zdvořilosti, projevující se nejen ve slovesných formách (šest stupňů osobní orientace), ale i u zájmen (např. skromné zájmeno první osoby *čo x na*, vyjadřující nadřazenost, resp. společenskou ukotvenost mluvčího), také v používání honorifik za oslovením (nim, kkeso), popř. vkládáním slabiky *-si-* u sloves. Rozlišení se netýká pouze osoby, s níž se hovoří, ale také o které je řeč, popř. ohledu na celkovou situaci/prostředí. V tomto smyslu jsou používána speciální slovesa (jíst, spát, existovat) a zdvořilá nomina, označující nejbližší příbuzné a některé činnosti. Tyto kategorie budou v češtině bezpochyby postrádat.

II. C) LEXIKUM A VÝPŮJČKY

Do korejského lexika se promítly všemožné vlivy, ovšem nejvýrazněji používání čínských znaků. Tzn., že slovní zásoba má dvě vrstvy, původní korejskou a sinokorejskou. Další historické vlivy byly podstatně slabší (mongolské, japonské, evropské), většinou v závislosti na délce působení na jazyk a v případě evropských se omezují na určitou oblast (např. italština – hudební názvosloví).

Jiné je to s angličtinou a jejím ovlivňováním jazyka, které je čím dál silnější a foneticky modifikovaná anglická slova (většinou v nejednotně transkribované podobě) se včleňují do běžné i oficiální slovní zásoby. Přes snahy puristů je tento trend natolik silný, že jej nelze překonat, a zdá se, že snaha očistit korejštinu v „ěře globalizace“ je marná. Na druhé straně při znalosti korejské fonetiky umožňuje používání amerikanismů komunikaci nám.

Příklady: *sobisu* (obsluha-service), *pupche* (bufet), *wonpchisu* (šaty-one piece), *renudžu* (čočky-lens), *sjo* (šou-show) apod.

Pro ty, kdo učí češtinu, kde se výpůjčky objevují také často, to ovšem neznamená, že by tím bylo porozumění usnadněné, vzhledem k hláskoslovným změnám, jež slovo původní připomínají jen vzdáleně. I Korejci alespoň v počáteční fázi na výpůjčky v češtině nereagují a učí se již známé slovo znovu.

III. SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE A JEJÍ PROMÍTNUTÍ DO KOMUNIKACE

Konfucianismus se dostal do Koreje poměrně brzy, ale jako ideologie státu, resp. norma, se prosadil koncem 15. století. Konfucianismus v konečném korejském provedení stratifikuje společnost a každému určuje místo, kde je mu dovoleno se pohybovat. Pět základních konfuciánských vztahů je hierarchických, založených na principu nadřazenosti a podřazenosti, které se projevují i dnes v každodenním styku. Výrazné jsou v pracovních vztazích (vyšší-nižší), v rodině, škole a dalších kolektivech (tzv. starší-mladší). Fungují i klasicky pojaté vztahy rodiče-děti (s povinnostmi se o sebe vzájemně v různých životních etapách postarat) a muž-žena (žena je

podřízena třem mužům svého života: otci, manželovi a synovi). Tyto principy se projevují v chování, jednání i v jazykové rovině.

III. A) PŘEDSTAVA O UČITELI A OČEKÁVÁNÍ (PRÁVA I POVINNOSTI)

Učitel je tradičně vnímán jako žáku nadřazený, což platí pro celý život obou zúčastněných. Znamená to, že Korejci přijmou v podstatě vše, co učitel učiní, včetně případné zaujatosti, nespravedlnosti. Z tohoto vidění učitele však vyplývají „povinnosti“, jež by měl podle Korejců zachovávat. Také by měl respektovat/být připraven na některé další projevy, které na tento vztah bezprostředně navazují.

- Učitel je autoritou, ale zároveň se jako autorita musí chovat a určitým způsobem vypadat;
- pokud jde o ženu-přednášející, určité předsudky vůči její emancipovanosti se v každém případě projeví (k dívkám bude mít sice blíž, ale na druhé straně budou Korejky neustále hodnotit její zjev, popř. ji vylepšovat). Muži mají situaci lehčí, ale měli by nosit oblek, kravatu, barvit si šediny a vyvarovat se důvěrností vůči dívkám;
- Vzhledem k autoritě učitele nelze od Korejce očekávat, že bude mluvit bez vyzvání, stejně tak je nemyslitelné tykání učiteli;
- Učitel je v Koreji velmi dobře honorován; pokud se jde kamkoli společně, jsou Korejci/žáci automaticky zváni. Jestliže jsou pozváni domů, chovají se pak jako doma. Znamená to pro ně, že překročili určitou tabuizovanou hranici a byli přijati za žáky (jsou součástí rodiny). Takové pozvání není v Koreji příliš časté a bývá pro ně signálem, po němž se chovají vůči učiteli majetnický či si nárokují jeho čas.

III. B) NEJČASTĚJŠÍ CHYBY PŘI KOMUNIKACI

Chyby vyplývají z naší neinformovanosti a znalost, třeba minimální, se projevuje na vztahu vůči učiteli nadměrně pozitivně. Vyvarovat se je třeba některých témat a neuralgických bodů, resp. respektovat několik zásad.

- Korejci jsou silně nacionalističtí (pozor na neuralgické body, chybou bývá chvála Japonců, úvahy o nemožnosti sjednocení země, hodnocení Koreje jako rozvojové země, prezidentského systému či úrovně tamní demokracie).
- Korejci mají komplex malého a donedávna chudého národa (projevuje se paradoxním zdůrazňováním některých mýtů: dlouhé historie, kultury, ekonomických úspěchů, také v konzumním stylu. Velká část výdajů směřuje na jídlo a oblečení, méně na bydlení).

- Existuje sice obdiv ke všemu západnímu, v posledních letech viditelný i ve stylu oblékání, chování atp., nicméně není možné tyto vnější projevy zaměňovat za ztotožnění se s našimi hodnotami.
- Dobré je uvědomit si, že předsudky jsou oboustranné. Evropané je mají za „žluté“ a nejsou schopni rozlišovat mezi národy Východní Asie, neznají jejich historii, mentalitu atp. Korejci mají k Evropanům obecně lepší vztah než k Američanům, ale jde o směs obdivu a opovržení, zvláště pokud se dopustíme faux pas v etiketě (týká se např. smrkání, podávání ruky).

IV. A) PRAKTICKÁ DOPORUČENÍ PŘI KONKRÉTNÍM STYKU V MULTIKULTURNÍM KOLEKTIVU

- Korejce se nutné permanentně oslovovat, zařadit, nepočítat s vlastní aktivitou na hodinách, neboť neodpovídá klasické představě o chování žáka;
- musíme brát na zřetel jejich výraznou nesamostatnost a podle našich měřítek nedospělost;
- veřejných diskusí a promluv se nejsou schopni účastnit, jejich systém zkoušení i na vysokých školách probíhá formou písemných testů. Jakékoli referáty nebo veřejné vystoupení si připraví písemně a přečtou je (ústní zkoušení je prakticky nemožné);
- pozor na střety s Japonci, černochoy, na vytváření ghett, pokud jsou kumulovaní, na mluvčího, jenž bývá současně i jejich vůdcem;
- drobné dárky jsou projevem zdvořilosti, pozornosti (nebývají tedy osobní a není třeba je odmítat).

IV. B) VZOREK KOREJSKÉ POPULACE, S NÍMŽ SE LZE V ČESKÉ REPUBLICE SETKAT PŘI VÝUCE

Většinou jsou to bohemisté, kteří už studovali češtinu v Koreji na Hankuk University of Foreign Studies (jde o soukromou universitu, kde čeština má určitou tradici, ale znalosti studentů bývají minimální; valná část si jich zaplatí diplom). K nám se dostanou dva typy: a) bohatí (s těmi bývá poněkud problém, neboť kopírují své chování v Koreji a předpokládají učitelovu úplatnost); b) skuteční zájemci (ti jsou potěšením každého vyučujícího, protože jsou neskutečně pilní a skromní). Tyto skupiny je třeba záhy odlišit, resp. oddělit.

DOPORUČENÁ LITERATURA

- Pucek, Vladimír: Lexikologie korejštiny. Praha, Karolinum 1997.
- Pucek, Vladimír, Bušková, Marta: Jazyková politika v Koreji. Praha, Karolinum 2000.
- Pucek, Vladimír: Gramatika korejského jazyka. Praha, Karolinum 2005.